

VÁLTOZATOK AZ ÁTTŰNÉSRE

1. VÁLTOZAT (AVAGY: „FŐPRÓBA”)

Góth Gábor fiatal falusi tanár egy év múlva már falusi tanárnak sem volt annyira fiatal: elfogta a könyörtelen unalom, s úgy érezte, ebbe beleöregszik. Ám mivel még egy kicsit fiatal akart maradni, már amennyire ez egy falusi tanártól lehetséges, mindenfélét kitalált, hogy szórakoztassa magát. Szórakozásának különszámai némely dolgokban igen naiv feleségén csattantak, aki apró, rémült sikollyal ijedt rá, hogy Góth szeme láttára leszakítja egyik hüvelykujját, bizony isten, az asszony még a szörnyű roppanást is hallotta, erre meg mert volna esküdni még akkor is, amikor Góth cinikus nevetéssel tartotta elé, mozgatta az ép és virgonc ujját. Azután meg végig kellett szenvednie az összes hajmeresztő kártyatrükköket, amit csak pihent agyú emberek kitalálhattak ezen a földrészen századok óta, meg azt, hogy jobb kedvében Góth egyszer tigrisbukfencsel esett be az apró szobába, s dobantás meg macskás hajlékonysággal megoldott gyakorlat után élettelenül nyúlt el az asszony előtt, aki azt hitte, nyakát szegte. Ám Góthnak állandóan éreznie kellett trükkjei kopottságát, valami más játékra vágyott, amellyel kétségbe ejtheti feleségét.

– Mit szólnál te ahhoz, ha egyszer csak eltűnnék?
– kérdezte komolyan ráncolva homlokát, mire az asszony keserű gúnnyal felelte:

– Ó persze, a régi szöveg! Már megint el akarsz hagyni...

– Nem úgy értem – mosolyodott el Góth –, az szerintem igen közönséges szórakozás. Hanem úgy, hogy egyszerűen eltűnnék, felszívódnék egy ilyen fakó őszi délutánban, mint ez a mai.

Hogy elnézte az asszony értetlenkedését, teljesen rájött a bolondéria, s miközben egy eltűnés technikai kivitelezését tervezgette, csak úgy mellékesen felkészítette a nőt a dolog lélektani részére:

– Hát valahogy úgy képzelem, hogy itt vagyunk mi ketten, teljesen kézzelfoghatóan egymásnak ítélve, nem tűnhetünk el egymás elől, csak egy hosszadalmas és fárasztó válóper árán, ám abban sincsen semmi kísérteties, sőt igen hétköznapi, meg aztán csillagászati összegbe is kerülne. Egy sokkal stílusosabb, hogy úgy mondjam: misztikusabb eltűnésre gondolok. Például itt van ez a délután, a szőlőlevelek árnya pasztellszínekkel járja be a szobát, te éppen teszel-veszel a sarokban, én meg itt szövegelek a hátad mögött, még szinte hallod a hangom, amikor megfordulsz, s látod, hogy teljesen üres a szoba, csak a szőlőlevelek árnya seper a lábad előtt. Valahogy így. Nem volna senki itt rajtad kívül, de olyan nyilvánvalóan, hogy egy darabig azon tűnődnél, elhíheted-e az egészet, később azon, hogy egyáltalán voltam-e én, de mégiscsak lennem kellett, bizonygatod magadban, mert egy csomó emlék maradt utánam, mindenem itt a kezem nyoma, a fogason ernyedten lóg bőrkabátom, mely nem lehet a tied, hisz sosem is volt bőrkabátod, utáltad mindig, széles vállalai amúgy is a könyöködig érnének, szóval ilyen számárságokkai próbálsz majd bizonygatni a nyilvánvalót, azt, hogy voltam, méghozzá egy pillanattal ezelőtt, s csak ekkor jönne a döbbenet: már nem vagyok! Persze, először nem az borzasztana el, hogy egyszerűen megszűntem, erre a halottak is képesek, hanem az eltűnés módozata, kísértetiessége, az, hogy a szemed láttára ment végbe a hihetetlen, amiről eddig azt hitted: lehetetlen, s most a hiányomban ölt testet előtted. Természetesen mindez sokkal gyorsabban játszódna le benned, talán a pillanat töredéke alatt, s mikor *felfognád* a képtelenséget, még mindig némi kétellyel kezdenél keresni, halkán szólongatnál, mert félnél már, hogy a hangos beszéddel az örületet engednéd idejekorán közel magadhoz, benéznél az ágy, majd az asztal alá, a szekrénybe is, pedig tudod, nyikorog az ajtaja, meghallottad volna, ha oda bújok, hátracsapnád az ajtószárnyat, lépnél kettőt a ház sarkánál levő kerítésig, az alacsony ugyan, de mögötte nagy kopár térség van csak, erre nem tűnhettem el, rohannál a kapuhoz,

feltépnéd, ám az utcán senki, minden lélek a házakban vagy a munkában, nincs, igazán nincs hova eltűnnöm, hiszen minden olyan, mintha hétköznapien áttekinthető lenne, s mégis ez a délután sejtelmes, hűledezve térnél vissza a házba, hogy megbizonyosodj arról, ami már a legnyilvánvalóbban kézzelfogható: hogy nem vagyok. Még egyszer végigtekintenél csak úgy kutyafutóban a szobán, s csak most kezdenéd igazán *elfogadni* is azt, amit nem sokkal azelőtt felfogtál már: megélted a lehetetlenség bizonyosságát. Most már nemcsak azon rémüldöznél, hogy ilyen szokatlan módon tűntem el, hanem hogy én tűntem el, s ez újabb nyugtalanságot kavarna benned. A kettő együtt: hogy én nem vagyok már, meg hogy ezek után el kell fogadnod a legképtelenebb lehetetlenséget, teljesen megzavarna, már nem szégyellnéd, hogy a hihetetlen valót az emberek elé tárd, riadtan, tébolyultan rohannál végig az utcán, szólongatnál, mindenkit felkérnél, keressenek, elmondanád, hogyan tűntem el, s nem törődnél azzal sem, hogy ezek a babonás emberek is kinevetnek vagy sajnálkozva tekintenek rád. A legborzalmasabb az volna, ami egész ezutáni életedre árnyéket vetne: a következőkben minden képtelenség megtörténhetik, ha ez megtörtént, s ugyan mi lehet ennél tébolyítóbb? A házban, ha ezek után még visszamerészkednél ide, őrtjítő szokvány-üresség fogadna, de te tudnád, hogy ez az üresség csak látszat, mert világod benépesült rémülettel, el kellene vetned minden eddigi „felvilágosult” nézetet, mert mindent meg lehet talán magyarázni a természet törvényei szerint, csak egy eleven ember pillanatok alatti szertefoszlását nem. Megrendülne egész világnézeted, felborulna eddigi hited a józanságban, s félelem töltene el: a végtelen lehetetlenségek borzalma a végtelen lehetőségek hitének ellenében. Hát igazán nem tudom, mit szólnál ehhez!

Góth közben ravaszul tervezgetett, s még inkább tette ingerelte az, hogy az asszony elintézte egy kurta „hülye vagy”-gyal. Lerúgta cipőjét, s úgy tett, mintha csak tréfált volna, beszélt tovább egészen közömbös dolgokról, figyelte, amint a szőlőlevelek árnya színes

alakzatokat mintáz az olcsó rongy szőnyegen az alkonyi fényben, nézte feleségét, amint térül-fordul a kályha körül, recseg léptei alatt a korhadt deszkapadló, az asszony már el is feledte az előbbi sületlen szöveget, egykedvű volt, mozdulatai fáradtak a napi munkától, Góth szüntelen duruzsolásától, olyan zsongító volt ez az őszi délután is, ADJ EGY POHÁR VIZET, HA MÁR OTT VAGY, mondta Góth, közben egyet lépett hátrafelé, hogy kipróbálja a viszonylag stabil padlódeszkát, ITTAM VALAMIT A DÉLELŐTT, ATTÓL VAGYOK EGYRE SZOMJAS – tudta, a következő pillanatban halkán dobban az asszony lépte, megnyikordul a deszka, majd lehajol (ilyenkor kissé zúg fülében a vér), csörömpöl a pohár a veder szélén, csorran a víz, már az első mozdulatnál gyorsan és könnyedén kifordult a keskeny ajtónyíláson, meghúzódott közvetlenül az ajtó melletti enyhe beszögellésben, teljesen rátapadt hátával a falra,

az asszony felegyenesedett, szája rémülten elnyílt, NE IZÉLJ, HÜLYE! – tört ki, lecsapta a poharat, hogy szertefröccsent a víz,

hallotta, amint kivágódik az ajtó, nekicsapódik az ágynak (jól számított!), az asszony kifordult hirtelen balra (szerencséje is volt!), átnézett a kerítésen (teljesen áttekinthető terep), megfordult és rémülten elrohant mellette (kezével érintette volna), groteszk szögkanyart vett a ház sarkánál, feltépte a kapu kallantyúját, s akkor Góth beugrott a nyitott ajtón, félrerántotta, majd megbújt mögötte; ez volt a nehezebb, de sokszor gyakorolhatta a meglepetésszerű eltűnést a kültelken, amikor hirtelen bújt meg ellenfele elől úgy, hogy karnyújtással elérje még a mit sem sejtve rohanót, minden csak a gyorsaságon múlt, meg a lélektani pillanat, a következő lehetséges tettek kiszámításán, amelyekkel most éppen a lehetetlent akarta bemutatni, valamit a saját ellentétével bizonyítani, lapult az ajtó mögötti tenyérszerű helyen, cövekegyenesen állt, az asszony rémülten rohant vissza, egy pillanatra megtorpant a küszöbön, mintha azt várta volna, hogy hirtelen viszontlátja Góthot, térd-

re vetette magát, benézett az ágy alá, közben egyre szölongatta könyörögve: HOL VAGY? NA, GYERE MÁR ELŐ! ELÉG VOLT A JÁTÉKBÓL! – olyan réműleteli volt a hangja, hogy Góth egy pillanatig abba akarta hagyni, de csak lapított a sarokban, mint a megszállott, az asszony hangjából most úgy érezte ő maga is, hogy valóban eltűnt, hallotta az asszony topogását (most nő fel a lehetetlen befogadásához, a kép telenséghez), újból kirohant, meg se nézte az ajtó mögötti részt, hisz az ajtó *be volt hajtva*, amikor Góth eltűnt, ám a férfi még számított az utolsó kétségbeesett próbálkozásra, amellyel a felesége ragaszkodik a valóságról alkotott képzetéhez, amíg átadja magát a kép telenségnek, s hasmánt besurrant a végigkutatott ágy alá; ez már csak olyan utólagos simítás volt, csupán mindig ott kellett lennie, ahol már előzőleg keresték, EGY KIS LOGIKA, mondogatta cinikusan magában, A LOGIKÁTLANSÁGOT EGY KIS LOGIKÁVAL LEHET BIZONYÍTANI CSUPÁN, a felesége most megint belökte a nyitott ajtót, már nem is hitte, hogy ott lehet Góth, aki az ágy alól figyelte a tehetetlenül toporgó cipőket, amint erre-arra tétováznak, majd megint az ágy szélének vágódott az ajtó, s most már valóban elrohant az asszony, percek alatt győződött meg az egész képtelenségről, most már ki is mászhatott az ágy alól, kedvére bámulhatta a szőlőlevelek mintájának csipkéit, amint egyre elmosódottabban sepernek erre-arra a padlón az alkonyatban, valami olyan teljes boldogság töltötte el, amilyent Zénón érezhetett volna, ha Akhilleusz kétkedő szemek láttára is lassabban halad a teknősnél, a bizonyítás a valóságban vulgari zálódott, de legalább megszűnt mindennemű kétely, DE KELLETT, DE KELLETT A SZÓBELI BIZONYGATÁS IS A BIZONYÍTÁS ELHITETÉSÉHEZ, igen, közönséges volt ez a bizonyítás, hallotta, amint az asszony sikoltozva fut végig a falun, ÚGY KELL A HITETLENNEK! már biztos kicsődültek az emberek, mindenhol keresni fogják, csak a házban nem, csak a véletlen tréfálhatja meg, de Góth szentül bízott a logikában, mely alkalmas minden és csaknem

minden ellenkezőjének bizonyítására, hallotta a hitetlenkedő csődület hangját, s most be szeretne volna mindenkinek bizonyítani tényleges eltűnését, csakhogy ők nem voltak pont a „csoda” tőszomszédságában, így nem hihetik el egyszerre, oda már komoly munka kellene, pedig az asszony most élénken ecseteli, milyen valószínűtlenül történt *meg* az egész, sajnálkoznak rajta, s Góth megint egyszerre csak ócska szemfényvesztőnek érezte magát, már szégyenkezett az asszony miatt, s végképp nem tudta, mitévő legyen: hajtja le fejét az asszony előtt, CSAK EGY KICSIT TŰNTEM EL, mondja, vagy pedig bizonyítsa sarlatánságát élete végéig. Tudta: a jelenet olyan tökéletesen sikerült, hogy a teljes igazságot hiába vallaná be; miután egy időre elfogadtatta a lehetetlent: az asszonyban örökké megmaradna egy másik világ szilánkjá, mely benyomult józansága jól körülhatárolt partjaiba, s elég egy újabb mozdulat, hogy felsajogjon megint a kétely, a megtapasztalt képtelenségtől való rettegetés.

2. VÁLTOZAT (AVAGY: „ŐSKÖLTÉSZET”)

Góth gyakran megtréfálta feleségét azzal az ócska diáktrükkal, hogy észrevétlenül mögé osont, megérintette a vállát vagy a nyakát, aztán hirtelen leguggolt, egészen apróra zsugorodott, s az asszony csak akkor vette észre, ha körbejártatta tekintetét néhányszor. S nem elégedett meg ezzel a kopott fogással, még tovább ingerelte az asszony fantáziáját azzal, hogy különböző változatokat talált ki az áttűnésre, szinte kéjelgett a menekülésnek ebben az igen kétes fajtájában, amikor képzeletben kiszakítja magát a valóság dolgai közül, vagy a felismerhetetlenségig alakot vált, lelkét könnyedén odadobja a semminek, olyan könnyed játékossággal, mint ledér lány szüzességét az első jöttmentnek. Volt valami morbid ezekben a képzeletbeli meg szóbeli játszadozásokban, de Góth nem tudott szabadulni beteg képzeletének játékától, mely mindig kalandokra csábította, hogy valamely teljesen lehetetlen dolognak

kifundálja a megjelenési formáját, s azt órákon át tanulmányozza.

– Mit szólnál – fordult egy nap az asszonyhoz –, ha egyszer csak azt éreznéd, valami csöndesen megérinti a nyakad, olyan csöndesen és puhán, mint hajnali szél a rozs kalászát, amelytől ezüstösen megborzong az egész tábla, csak érintené a nyakad pihéit, s csak egy tűnő pillanatra, ahogyan én szoktam, amikor tréfásan megbújok mögötted, ám hiába pillantanál körül, hiába néznél hátad mögé a földre, nem látnál semmit, csak egy zöld gyíkocskát, mely nem futna el, nem rejtőzködni riadtan, csak nézne téged, mintha szomorúan, hogy akár tenyeredre is vehetnéd?

– Ühüm, szép – dűnnyögte szórakozottan az asszony, bár jobb szerette újraképzelné azt, amit már tapasztalatból tudott, mert azt a merengés pillanatában is tökéletesen át tudta élni. Ilyenek az asszonyok: csupán annyi közük van a költészethez, mint a tenger fölött vijjogó sirálynak, mely nem is tudja, léte továbbrezeget valakiben, szárnylebenése maradandó nyomot hagy egy olyan világban, melyről tudomása sincsen, csak alá-alábukik az öntudatlanság kecsességével, s csak így lehet költészeti tárgy, mert közönyös léte vágyakozást kelt a szemlélőben, csak a lebegés könnyed közönye, csak a magányosság vijjogó hangjai; öntudatlanul él abban a közegben, mely a másik számára merengésre készítő költészet: a költő megírja a szerelmes verset, s a szépasszony rábólint: ühüm, szép... Az asszonyok csupán annyival többek, ha többek, hogy büszkék magukra „költészetükért”.

Az asszony közönye lehangolta Góthot, jó ideig elment játékos kedve, csupán a megmagyarázhatatlan idegesség gyötörte, mert kibillentették lételeméből, s munkájába ölte minden mozdulatát, gondolatát, napokig mogorva volt és harapós kedvű, mert megvonták tőle, durván megvonták a narkotikumot. Hiábavaló volt az asszony minden kedveskedése, aki persze semmit sem sejtett Góth rosszkedvének okáról, mint általában az okok előidézői, az igyekezet ellenére sem tudta visszarázsolni egy-egy önfeledt együttlétüket, min-

den közeledésüket a megszokottság lapossága fojtotta unalomba.

Góth aztán időközben el is felejtette tétova mondatait, melyekkel egy pillanatra a költészetbe akarta emelni mindennapi kapcsolatukat, ilyenkor az ölelkezések közben még inkább elvágódott az asszony mellől, mint amikor az kipirulva és felhevülve a közeli tűztől konyhaszagúan hozzátörleszkedett, s máshova, egy képzelt vagy az utcán egy villanásra látott asszonyhoz vágyott, nem is voltak konkrétak ezek a vágyak, csak éppen a másságot óhajtotta, pedig szerette feleségét, de csak akkor tudta kisugározni szeretetét, ha az asszony táplálta benne ezt a tétova, sokszor nem is a pontos megfogalmazást célzó, csak a ringató hangulatot vágyó s részlegesen meg is teremtő költészetet, melyet egy-egy ilyen időszakban – jobb híján – magából kellett kiöngyögni, s ha sokáig tartották érzelmi éhkoppon, magától bekövetkezett ez.

Egy napon, sokkal ezután, jobb, érzelmes hangulatra derült, talán mert olyan volt az alkony, mint harmatos szirmon átszüremlő, majd megtörő fény, vagy mint hatalmas tengermélyi kagyló csöndje, melynek falára igazgyöngyök szórják sápadt, értékes fényüket, s melynek kelyhe csak a csodák perceiben nyílik meg az arra érdemesek előtt. Góth lelkét valami nosztalgia derítette, csöndesen lépett be a házba, halkán osont a várakozóan állingáló, elmerengő asszony mögé, s olyan finoman érintette meg nyakát, hogy csak éppen megborzolta rajta a pihéket, aztán csendben összekucorodott mögötte egészen kicsire, kicsire húzódva, miközben azt hitte, az asszony most arra gondol, hogy alkonyi lepke cirógatja szárnyával nyaka körül a levegőt... Az asszonyt kellemesen borzongatta meg az érintés, csak éppen felderengett a boldog mosoly arcán, anélkül hogy szája megrezdült volna, s ő tudta, hogy Góth szereti ezt a mosolyt. Így, ezzel a derűvel arcán fordult meg, de minthogy senkit sem látott, bosszúsan tekintett le, hogy a férfi már megint ízetlenkedik. És csöppet sem csodálkozott el azon, hogy sarka mellett, a földön apró

zöld gyíkocskát lát, olyan volt, mint egy piciny smaragd ékszer, s mintha őt nézte volna.

Az asszony mindig irtózott a hüllőktől, ám ezt a gyíkot olyan természetesen vette tenyerére, mintha mindig hozzátartozott volna. S az sem lepte meg, hogy a gyíkocska teste egészen meleg, és igen, szemöldöke meg kék szeme is volt a gyíkocskának, s olyan riadtan nézett, mintha csak saját létén csodálkozna. A gyíkocska szép és kecses volt, s az asszony most költőnek érezte magát, boldog, gonosz költőnek, akinek minden gondolata valósággá éled.